

mehmed akif'in ayrılıkçı hareketlere bakışı

ADİL ŞEN

Dr., Araştırmacı-Yazar

Tarihin çalkantılı bir döneminde yaşamış olan Mehmed Akif Ersoy (1873-1936), devrini doğru anlayan ve yorumlayan nadir mütefekkir ve sanat adamlarımızdan biridir. Dünyanın evrildiği yönde İslam âleminin ve Osmanlı Devleti'nin başına gelmesi muhtemel tehlikeler konusunda kamuoyunun dikkatini çekmiş, toplumun şuur ve vicdanını diri tutmaya çalışmıştır. Başyazarlığını yaptığı dergilerde¹ dünyayı ve İslam âlemini meşgul eden meseleleri ele almış, çözüm yolları doğrultusunda görüşlerini manzum veya mensur olarak dile getirmiştir.

Bu dönemde Osmanlı Devletini içten kemiren konulardan biri de fikir planında milliyetçilik/kavmiyetçilik², özü ve hedefi itibarıyla ayrılıkçılık olarak tezahür ediyordu. Kendi devlet yapılarını sağlamlaştırıp öncü sömürgecilik sonrası emperyalizme yönelen İngiltere, Rusya ve Avrupa devletleri için Osmanlı Devleti; geniş toprakları, bol hammadde kaynakları

mozaik görüntülü halkı ve zayıflamış durumu ile iştah kabartıyordu. Bu devletler 19. yüzyıl boyunca dıştan fiilî harp, işgal ve ilhak yoluyla Osmanlı Devletine saldırdıkları gibi, içte de etkili olabildikleri kesim ve bölgelerin Osmanlı'dan kopuşunu temin maksadıyla her türlü girişimi desteklediler. Bu amaca hizmet etmek üzere önce gayri müslim halk aracılığıyla çeşitli isyanlar çıkartıyorlar ve bunları manivela olarak kullanıp Osmanlı içişlerine müdahale ederek kendi konumlarını güçlendiriyorlardı.

Önce Osmanlının Rumeli dediği Balkan coğrafyasındaki gayri müslim tebaanın Osmanlı'dan kopmasını sağlamış, ardından çoğunluğu Müslüman olan Arnavutluk kavmiyetçilik emelleri ile isyan ettirilmiştir. Ardından bu doğrultuda Osmanlının Mısır, Suriye, Irak, Arabistan vb. eyaletlerinde ulusçuluk akımı yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. İngiltere, Rusya, Fransa vb. emperyalist ülkeler kendi çıkarlarına hizmet edecek nüfuz alanları ihdas ederek, bunları hakimiyetleri altına almak istemişlerdir. Tüm bunlar Osmanlı'nın ölüm fermanı demektir.

Mehmed Akif ve arkadaşları olup bitenler karşısında sessiz kalmamışlar, imkanları nispetinde kopacak kıyametin ne anlama geldiğini tüm İslam âlemine ve Osmanlı kamuoyuna anlatmaya çalışmışlardır. Dergiler yayımlamışlar, kitaplar çıkarmışlar, gerektiğinde saha incelemeleri yapmışlar ve birlik-beraberlik iradesinin devamı için fiilî görev almaktan geri durmamışlardır. Bütün bunlara rağmen Akif'in korktuğu başına gelmiş, peş peşe yaşanan felaketlere şahit olmuş, sürekli hayal kırıklıkları yaşamıştır. Her biri bir insanı ihtiyarlatacak çapta olaylar onun kıvamını bulmasına ve olgunlaşmasına imkan vermiştir. Yaşadıkları, Akif'i fikir işçiliği ve hareket adamlığına ilaveten, "ciğeri yanan", "ruhunun vahyini duyarak yazan bir sanatkar" olarak karşımıza çıkarmıştır.

Mehmed Akif ve arkadaşları olup bitenler karşısında sessiz kalmamışlar, imkanları nispetinde kopacak kıyametin ne anlama geldiğini tüm İslam âlemine ve Osmanlı kamuoyuna anlatmaya çalışmışlardır.

Akif, ayrılığa, ayrımcılığa, her türlü fitne fesat hareketine; dinin, devletin, milletin ve ülkenin bünyesinde açılacak tüm ikilik cereyanlarına kükreyerek karşı durmuştur. O kalemni birlik beraberlik uğruna kullanmıştır. Onun dilinde fırka-fırkacılık, tefrika, kavmiyetçilik vb. akımlar fasit davalardır. Birliğin sarsılmasına ve nihayet kalenin içten alınmasına hizmet ettiği için lanetli tohumlardır. Bunları yaymaya çalışanlar, ülke içinde vatansızlar, sömürgeci misyonerlerdir. Müsaade edenler dünyanın gidişatını anlamayan siğ siyasetçiler, beyinsiz kafalar ve vurdumduymaz yetkililerdir.

Akif, asker içindeki ikilik hareketlerine, halk-aydın uzaklaşmasına, mektep-medrese çekişmesine, kardeşliğe hanel getiren her harekete karşı kalemni kullanmış, mücadeleden vazgeçmemiştir. Özellikle belirtmek gerekir ki Akif, İslam aleminin parçalanması anlamına gelen kavmiyetçiliği tel'in ederken millet birliğini ön plana çıkarır ve bu kelimeyi ümmet kelimesinden daha çok kullanır. Çünkü Akif millet deyince İslam Milletini kasteder.

Kısa bir girişten sonra Akif'in fikir ve his dünyasını kendi ağzından dinleyebiliriz:

Ey cemâat, uyanın, elverir artık uyku!
Yok, mu sizlerde vatan nâmına hiçbir duygu?
Düşmeden pençesinin altına istikbâlin,
Biliniz kadrini hürriyetin, istiklâlin
...

Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlıyamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fıkr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihnimize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,

Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,
 Temelinden yıkacak zelzele, kavmiyettir.
 Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir...
 Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez...
 Son siyâsetse bu! Hiç böyle siyâset yürümez!
 Sizi bir âile efradı yaratmış Yaradan;
 Kaldırın ayrılık esbâbını artık aradan.
 Siz bu da'vâda iken yoksa, iyâzen-billâh,
 Ecnebler olacak sâhibi mülkün nâgâh.
 Diye dursun atalar: "Kal'a içinden alınır."
 Yok ki hiç bir işiten... Millet-i merhûme sağır!
 Bir diğer mahvedilen devlet-i İslâmiyye...
 Girdiler aynı siyâsetle bütün makbereye.
 Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
 Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.

Akif ikazlarında haklı çıkar, II. Meşrutiyet (1908) sonrasında, basiretsiz idarecilerin elinde ülkede kargaşa çıkar. 1910 yılında Arnavutluk'ta ayrılıkçı bir isyan başlar. İki yıl süren bu huzursuzluklar, tam da Balkan harpleri ve Trablusgarp savaşı sırasında devleti meşgul eden bir başka bunalım olur.

Birakın eski hûkûmetleri meydandakiler
 Yetişir, söyle bakıp ibret alan varsa eğer.
 İşte Fas, işte Tunus, işte Cezâyir, gitti!
 İşte İran'ı da taksim ediyorlar şimdi.
 Bu da gayetle tabîî, koşanıdır meydan;
 Yaşamak hakkını kuvvetliye vermiş Yaradan.
 Müslüman, fırka belâsıyla zebun bir kavmi,
 Medenî Avrupa, üç lokma edip yutmaz mı?
 Ey cemâat, yeter Allah için olsun, uyanın...
 Sesi pek müdhiş öter sonra kulaklarda çanın!
 (Safahat s. 219-221)

Akif bu satırlardan sonra, İran yıkılırken bütün dünyada yer yerinden oynarken, Müslümanlardan kimsenin kılınını kıpırdamadığını, İslam kardeşliğinin icabının duygusuzluk olmadığını söyleyerek Osmanlı'nın İslam'ın son ümit ışığı olduğundan bahisle, emperyalist devletlerin gayzına karşı sivil-asker herkesi

uyarır ve memleketin karmaşa içinde olduğu ikazını tekrarlar, olacakları çok yalın bir dille ifade eder:

Durmasın sonra kazan kaldıradursun ordu,
 Düşmanın safları çiğner bu mukaddes yurdu.
 Enbiyâ yurdu bu toprak; şühedâ burcu bu yer;
 Bir yıkık türbesinin üstüne Mevlâ titrer!

...
 Hem vatan gitti mi, yoktur size bir başka vatan;
 Çünkü mirasyedi sail kovulur her kapıdan!
 (s. 222)

Akif ikazlarında haklı çıkar, II. Meşrutiyet (1908) sonrasında, basiretsiz idarecilerin elinde ülkede kargaşa çıkar. 1910 yılında Arnavutluk'ta ayrılıkçı bir isyan başlar. İki yıl süren bu huzursuzluklar, tam da Balkan harpleri ve Trablusgarp savaşı sırasında devleti meşgul eden bir başka bunalım olur. Akif, ayrılıkçılığı=kavmiyetçiliği yeren bir hadis-i şerif'in³ serbest tercemesinden hareketle ittihatçıların idarede gösterdikleri zafiyeti, Balkan kavimlerinin (Sırp-Yunan-Bulgar) Müslümanlara=Osmanlıya karşı birlikte hareket etmelerini, Yıldırım'ın, Murad'ın aldığı toprakların elden gidişini anlattıktan sonra sözü Arnavutluk davasına getirerek, kurulan hülyandan uyanışın "kanlı sabah"ından ibret alınması sadedinde diğer bütün unsurları uyarır ve İslam milliyetinin altını kalın puntolarla çizerek kavmiyetçiliği reddeder.

Seni tahrik eden üç beş alığın ma'rifeti.
 Ya neden beklemiyordun bu rezil âkibeti.
 Hani milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!
 Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine.
 "Arnavutluk" ne demek var mı şerîatte yeri?
 Küfr olur başka değil, kavmini sürmek ileri.
 Arab'ın Türk'e, Laz'ın Çerkes'e yâhud Kürd'e;
 Acem'in Çinli'ye rüchânı mı varmış? Nerde!
 Müslümanlık'ta "anâsır" mı olurmuş? Ne gezer!
 Fikr-i kavmiyeti tel'în ediyor Peygamber.
 En büyük düşmanıdır ruh-in Nebî tefrikanın
 Adı batsın onu İslam'a soker kaltabanın.

Şu senin âkıbetin bin bu kadar yıl ewel,
Sana söylenmiş iken doğru mudur şimdi cedel?

Artık ey millet-i merhûme sabâh oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık ne de Türklük kalacak aç gözünü!
Dinle Peygamber-i Zîşânın İlahî sözünü.
Türk Arabsız yaşamaz, kim ki "yaşar" der, delidir!
Arab'ın Türk ise hem sağ gözü hem sağ elidir.
Veriniz baş başa; zira sonu hüsrân-ı mübîn
Ne hilâfet kalıyor ortada billâhi ne din!
"Medeniyet" size çoktan beridir dış biliyor;
Evelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor!
Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûride siyaset, ne bu fasid da'va?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
(s. 247-248)

Akif, Safahatının dördüncü kitabı Fatih Kürsüsünde İslam âleminin, Osmanlı'nın çeşitli dertlerini dile getirirken mektep-medrese ikiliğine parmak basar, "milletin öz evladi", "yabancıdan daha düşman kesildi birbirine" tespitiinde bulunur. İlerleyen sayfalarda "Vaiz Kürsüde" kısmında, vaizin ağzından cehaleti "felaketin başı" olarak gösterip sözü yine "tefrika"ya getirir:

Şu cehlimizle musibet mi kaldı uğramadık?
Mahalle mektebi olsaydı bizde vaktiyle;
Ya uğrasaydı kalanlar güzelce ta'dîle;
Yarım pabuçta gezen, donsuz üçbuçuk zibidi,
Bir Arnavudluğu isyana kaldırır mı idi?
Bugün ânâsır-ı İslam'ı bir denî cereyan
Sürüklüyor ki: Bakın nerden eyliyor nebean.
Felâketin başı, hiç şüphe yok, cehâletimiz;
Bu derde çâre bulunmaz -ne olsa- mektepsiz.
Ne Kürd elifbeyi sökmüş, ne Türk okur, ne Arab;
Ne, Çerkes'in, ne Lâz'ın var bakın, elinde kitab!
Hülâsa, milletin efrâdi bilgiden mahrûm.
Unutmayın şunu lâkin: "Zaman: Zaman-ı ulûm!"
(s. 316)

Asrın ilimlerini tahsil etmekle birlikte, mukaddesata azami saygı göstermenin "anasır-ı İslam'i=Müslüman unsurları" müşterek vatana bağlamanın, İslam'a bağlılıkla mümkün olacağını söyler. Osmanlı'nın gevşemesi veya yokluğunun "üç yüz elli milyonluk" İslam âleminin intiharı, dünyanın Hıristiyan hakimiyetine girmesi anlamına geleceği ikazında bulunur:

Asrın ilimlerini tahsil etmenin yanında mukaddesata azami saygı göstermenin Müslüman unsurları müşterek vatana bağlayacağını, bunun da İslam'a bağlılıkla mümkün olacağını söyler. Osmanlı'nın gevşemesi veya yokluğunun "üç yüz elli milyonluk" İslam âleminin intiharı, dünyanın Hıristiyan hakimiyetine girmesi anlamına geleceği ikazında bulunur.

"Nedir bu tefrika, yâhu! Utanmıyor musunuz?
Geçen fecâyî'e hâlâ inanmıyor musunuz?
Gömülmek istemeyenler boyunca hüsrâna;
Nifâkı gömmeli artık mezâr-ı nisyâna."
(s. 319)

Akif, Müslümanların namaz kılarırken gösterdiği "vahdet manzarasını" misal vererek hayatın her safhasında bu birlik şuurunun devam etmesini tavsiye eder:

O halde vahdete hâil ne varsa çiğneyiniz...
Bu ayrılık da neden? Bir değil mi her şeyiniz?
Ne fırka herzesi, lâzım ne derd-i kavmiyet;
Bizim diyânete sığmaz sekiz, dokuz millet!
Bütün bu tefrikalar, etsenizdi istiknâh,
Görüldünüz nereden geldi... Yâ ibâdallâh!
(s. 321)

Bu mısraları takip eden satırlarda her türlü nifak-şikak alametlerinden kurtulmamız gerektiğini, Balkan harpleri sırasında on binlerce insanın günahsız yere katledildiğini, ocakların acımasızca söndürüldüğünü, milletin mukaddesatının ayaklar altına alındığını etkili bir ifadeyle gözler önüne serer:

Bütün yıkılmış ocak, başka şey değil görünen;
 Yüz elli bin bu kadar hânümânı buldu sönen!
 Siz, ey bu yangını ihzâr eden beş altı sefil,
 Ki ettiniz bizi Hırvat'la Sırb'a karşı rezîl!
 Neden hükûmete Kura'n'la bağlı Arnavud'u
 Ayırdınız da harâb ettiniz bütün yurdu?
 Nasılmış, anlayınız iddiâ-yı kavmiyet?
 Ne yolda mahvoluyormuş bakın ki millet!
 Siz, ey bu zehri en evvel kusan beyinsizler!
 Kaçıp da kurtuluruz sandınız... Fakat ne gezer!
 (s. 333)

Müşterek vicdanın ve millî rabitaların oluşması için din menbaından beslenmemiz gerektiğini, cemiyetin bekasının da ancak bu yolla sağlanacağını dile getirir. İslam aleminin beyni olan Mısır'ın ve gövdesi mesabesindeki Hindistan'ın İngilizler tarafından nasıl işgal edildiğini anlatarak bir sonraki adımın ne olacağını haber verir.

Açıkça görülüyor ki Akif'in milleti 350 milyonluk İslam alemidir. Kavmiyet iddiası ise bu bütünü parçalayan bir çürük kurdudur. Akif, vahdet fikri ve tavrını Müslüman'ın ahlakî vasıflarından birisi olarak görür. Ayrılık düşüncesini ahlakî düşüklüklerle birlikte sayar ve hatta Birlik şuuru, vahdet davası onun için iman davasıdır:

"Fırka, milliyet, lisân namıyla dâim ayrılık;
 En samîmî kimseler beyninde en ciddî açık
 (s. 351)

"O îmândan velev pek az nasîb olsaydı millette
 Su üç yüz elli milyon halkı görmezdin bu zilletle!
 O îmân ittihâd isterdi bizden, vahdet isterdi...
 Nasıl
 "bünyân-ı mersus" olmamız lâzımsa gösterdi.
 Pekî!
 Bizler ne yaptık? kol kol olduk, târumâr olduk...
 Nihâyet bir denî sadmeyle düştük, hâk-sâr olduk!
 (s. 352)

Müşterek vicdanın oluşması ve millî rabitalar için din menbaından beslenmemizi, cemiyetin bekasının ancak bu yolla olacağını örneklerle açıklar, Mısır ve Hindistan'ın İngilizler tarafından nasıl işgal edildiğini Mısır'ın İslam aleminin beyni, Hindistan'ın ise gövdesi mesabesinde olduğunu, İngilizlerin bu ikisini de etkisiz hale getirdiklerini, bir sonraki adımın ne olacağını isabetle haber verir:

"Biz İngilizler olup hali önceden müdrik;
 "O beyne pençeyi taktık, o göğse yerleştik.
 "Yolundadır işimiz bağladık mı kısıvrak!
 "Hem öyle zorla değil, çünkü "fıkr-i kavmiyet"
 "Eder bu gâyeyi teshîle pek büyük hizmet.
 "O tohm-i lâ'neti baştan saçıp da orta yere,
 "Arab'la Türk'ü ayırdım mı şöyle bir kerre,
 "Ne çarpınır kolu artık, ne çarpınır kanadı;
 "Halîfe'nin de kalır sâde bir sevimli adı!
 "Donanmamızla verip, sonra, Şark'ı velveleye,
 "Birinci hamlede bayrak diker Çanakkale'ye;
 (s. 384)

I. Dünya Harbi sırasında (1915) yazılan bu şiir ışığında son yüzyılın tarihini okuyacak olursak, tefrikanın, ayrı baş çekmenin İslam âlemine, Osmanlı'ya nelere mal olduğunu; savaş sonrası İngilizlerin bilhassa Mısır, Irak ve Arabistan'da, Fransızların Suriye ve Kuzey Afrika bölgelerinde, neyi nasıl başardıklarını daha iyi anlamış oluruz. Kaldı ki bugün yapılanlar da mahiyet itibariyle çok farklı şeyler değil...

M. Akif, bazen işlediği konuyu müsbet tarafından alır, teşvik ve moral yükleme sadedinde kullanır. Safahat'ın beşinci kitabında, "Necid Çöllerinden Medine'ye" başlıklı şiirinde, uzun meşakkatli bir yolculuktan sonra dünyanın her bir tarafından gelmiş Müslümanların Mescid-i Nebî'de omuz omuza namaz kılışını, buradaki kardeşlik ve vahdet manzarasını tasvir ederken yine ümmetin birlik ve beraberliğine vurgu yapar:

Bu başka başka lisanlar, bu herc ü merc âvâz,
Birer niyâz idi Mevlâ'ya... Hem de aynı niyâz!
Evet, şu önde duran ihtiyar Serendibli,
Ya arka saflara düşmüş zavallı Mağribli;
Dalıp dalıp gidiyorken semâyı merhamete,
Gerek bu âleme âid, gerekse âhirete,
Ne istesin ki, berâberce ben de istemeyim?
Şu ben ki... Her birinin ayrı ayrı kardeşiyim.
Ezelde kaynaşan ervâha ayrılık var mı?
Cihan yıkılsa bu vahdet yerinden oynar mı?
Olunca minberimiz, Arş'imız, Hudâ'mız bir;
Benim de beklediğim nûr onun da gâyesidir.
(s. 394-395)

Aynı vurguyu yine namaz üzerinden, köy hayatının ve sosyal ahlakın aldığı yaraları Altıncı Kitab, "Asım'da" anlatırken bu defa menfi taraftan alarak tahassür ve teessürünü dile getirir:

Âh o yekpârelik eyyâmı hayâl oldu bugün;
Milletin hâlini gör, sonra da mâziyi düşün.
Kim bu yalçın kayalar sarsılabacaktır derdi?
Öyle sarsıldı ki, edvâra tezelzül verdi!
(s. 426)

Akif, Asım'ın ilerleyen sayfalarında mektep-medrese kavgasının topluma verdiği zararları sayarken, bu arada halk-aydın ayrışmasına dikkat çeker. Medresenin ve cami imamının toplumdaki bütünleştirici rolünü ele alır:

Halkı irşâd edecek var mı ya sizden başka?
Onu insan bile saymaz, mütefekkir tabaka!
Köylüden milletin evlâdı kaçarken yan yan
Sizdiniz köydeki unsurla berâber yaşıyan.
Rûhunuz halkımızın, köylümüzün rûhuna denk;
Sözünüz bir, özünüz bir, o ne mes'ûd âhenk!
Biz bu âhengi harâb etmeyecektik, ettik;
Kapanır türlü değil açtığımız kanlı gedik.
Ne kadar benziyoruz şimdi sakat bir duvara...
Vahdetin tertemiz alnında ne çirkin bu yara
Hadi iş gör bakalım, var mı ki imkan? Nerde!
İkilik, azimle hâil kesilir her yerde.
(s. 437)

Safahat'in son kısmı Yedinci Kitap "Gölgeler" bölümünde "Şark" başlıklı şiirinde İslam âleminin hüznü halini, perişanlığını anlatırken, yine tefrikanın boyutunu gösterir:

"Cemâ'atsiz imamlar; kirli yüzler; secdesiz başlar;

"Gazâ" namıyla dindaş öldüren bîçare dindaşlar;
(s. 500)

"Alınlar Terlemeli" başlığı altında nasihat ederken sosyal mesainin, kolektif çalışmanın değerini belirtir. Çağın artık el birliği ile çalışmayı gerektirdiği, ferdî mesainin hüsrarla sonuçlandığı üzerinde durur:

Cihan artık değişmiş, infirâdın var mı imkânı,
Göçüp ma'mûrelerden boylasan hattâ beyâbânı?

"Alınlar Terlemeli" başlığı altında sosyal mesainin ve kolektif çalışmanın değerini belirtir. Çağın el birliği ile çalışmayı gerektirdiği, ferdî mesainin hüsrarla sonuçlandığı üzerinde durur.

Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hâzir: Devr-i cem'iyet.

Gebermek istemezsen, yoksa izmihlâl için niyyet,

"Şu vahdet târumâr olsun!" deyip saldırma İslâm'a;

Uzaklaşsan da îmandan, cemâ'atten uzaklaşma. İşit, bir hükm-i kat'î var ki istînâfa yok meydan:

"Cemâ'atten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah(c.c.)'tan."

Nedir îman kadar yükselterek bir alçak ilhâdı,
Perişan eylemek zâten perîşan olmuş âhâdı?
Nasıl yekpâre milletler var etrâfında bir seyret?
Nasıl tehvîd-i âheng eyliyorlar, ibret al, ibret!
(s. 505-506)

I. Dünya harbinin bitimine yakın bir zamanda yazdığı "Hala mı Boğuşmak" başlıklı şiirinde Enfal suresi 46. ayetinin⁴ serbest tercemesinden

Sen! Ben! desin efrâd, aradan vahdeti kaldır;
Milletler için işte kıyâmet o zamandır.
Mâzîlere in, mahşer-i edvârı bütün gez:
Kanûn-i ilâhî, göreceksin ki deęişmez.
(S. 510)

Aynı şiir tarihin tefrikaya düşmüş milletlerin çukurları (mezarları) ile dolu olduğunu, ayrılık derdine düşen milletlerin helak olduğunu, olup bitenlerden, bunca musibetten bir nasihat çıkarmamızı, hükümetleri sarsan olayların (I. Dünya Harbini kastediyor), bizi uyandırması gerektiğini söyler:

Efradı hemen milyar olur bir sürü akvâm,
Te'min-i bekaa nâmına eyler durur ikdâm.

Aynı şiir, tarihin, tefrikaya düşmüş milletlerin harabeleriyle dolu olduğunu, hükümetleri sarsan I. Dünya Harbinin, bizi uyandırması gerektiğini söyler.

Bambaşka iken her birinin ırkı, lisânı,
Ahlâkı, telâkkîleri, iklimi, cihânı
Yekpare kesilmiş tutulan gaye içinde,
Vahdetten eser yok bir avuç halkın içinde!
Post üstüne hemen kavgaların hepsi nihâyet
Hâlâ mı boğuşmak, bu ne gaflet, ne rezalet!
(s. 511)

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti yıkılışın eşiğinde iken, başkentteki iktidar kavgalarını, fırkacılığı bu şekilde teşhir ettikten sonra, aynı dönemde kendine yer edinmek isteyen "Turancı=Türkçü" grubu da ikaz ederek, isabetsiz siyasete ve esas tehlikeye parmak basar:

"Hürriyeti aldık!" dediler, gaybe inandık;
"Eyvâh, bu bâzîçede bizler yine yandık!"

Cemiyete bir fırka dedik, tefrika çıktı;
Sapsağlam iken milletin erkânını yıktı.
"Turan İli" nâmıyla bir efsâne edindik;
"Efsâne, fakat, gaye" deyip az mı didindik?
Kaç yurda vefâ etmedik artık bu uğurda?
Elverdi gidenler, acıyın eldeki yurda!
(s. 512)

Akif, bunların dışında yine birkaç yerde tefrikadan şikayetçi olur. Onu en büyük baş belası, illet olarak niteler; 1921 yılında milli mücadele yıllarında Ankara'da iken sürgündeki "Süleyman Nazif'e" başlıklı şiirinde durum tespiti yaparken:

İslam'ı evet, tefrikalar kastı, savurdu;
Kardeş, bilerek, bilmeyerek kardeşi vurdu.
Can gitti vatan gitti, bıçak dîne dayandı;
(s. 519)

der. 1928 yılında "Bir gece" isimli Mevlid-i Nebi'yi anlatan sahnelerde:

Fevzâ bütün âfâkın sarmıştı zeminin,
Salgındı, bugün Şark'ı yıkan, tefrika derdi.
(s. 548)

diyerek tefrikanın cahiliye âdetlerinden biri olduğunu vurgular. Tamamen birlik beraberlik ve kardeşlik temalarını işlediği "Vahdet" isimli şiirinde ise İslam'ın ilk yıllarında Müslümanların birbirine candan bağlılığını gösteren bir sahneyi canlandırır. Olay Yermuk harbinde geçmiştir. Şahadet anında su isteyen üç sahabinin, kardeşlerini tercih ederek, bir damla suya hasret gidişlerini etkili bir şekilde hikaye ettikten sonra, sözü yaşadığı döneme getirir:

Şark'ın ki mefahir dolu, mâzî-i kemâli,
Yâ Rab, ne onulmaz yaradır şimdiki hâli!
Sirâzesi kopmuş gibi, manzûme-i imân,
Yaprakları yırtık, sürünür yerde, perîşan.
"Vahdet" mi şiârıydı? Görün şimdi gelin de:
Her parçası bir mel'abe eyyâmın elinde!
Târîhîne mev'ûd-i ezelken "ebediyet",

Ey, tefrika zehriyle şaşırılmış giden, ümmet!
"Nisyân"a çıkan yolda mı kaldın güm-râh?
Lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ billâh!
(s. 535)

Bu şiirin yazıldığı 1924 yılı ülke içinde gruplaşan kesimlerin birbirini tasfiye ile uğraştıkları esnada, Suriye'de Fransızlar, Irak, Mısır ve tüm Arabistan'da İngilizler, Kafkasya'da Ruslar vb. istedikleri şekilde hareket etmektedirler.

Zaman Akif'i haklı çıkarmıştır ama o haklı çıkmaktan memnun değildir. Aksine üzgündür ve ıstırapı sonsuzdur. Parçalanan ve her biri emperyalist ülkenin elinde oyuncak duruma düşen Müslümanlar için dua eder:

"Yâ Râb, şu muazzam Ramazan hürmetine,
Kaldır aradan vahdete hâil ne ise;
Yâ Râb, şu asırlarca süren tefrikadan
Artık ezilip düşmesin Ümmet ye'se.
Mâdâm ki verdin bize bir rûh-i nevin...
Yâ Râb, daha bir nefha-i te'yîd insan.
(s. 604)

Bütün buraya kadar yazdıklarımızı özetleyecek olursak Akif, her halükarda Müslümanların birliğinden yanadır. Adı, ünvanı ideolojisi ne olursa olsun, ayrılığa sebebiyet verecek hiçbir düşünce ve hareket makbul değildir. Bu düşünce akımları ve hareketler dinî ve itikadî yönden batıl, siyaseten yanlış, ahlaken de düşüklüktür.

Onun ilk safhada emeli, Osmanlının birliğini muhafaza etmektedir. Zira Osmanlının dağılmasıyla bütün İslam aleminin Avrupa devletleri elinde oyuncak olacağını, bunun da zararının en çok bize dokunacağını bilir. Ayrıca Rusya, Hindistan, Çin ve uzak doğudaki Müslümanların Osmanlının varlığı (ve himayesi) sayesinde mevcudiyetlerini koruyacaklarına inanır. Bu anlamda Osmanlıya "aile reisi" rolü verir. Kavmiyet peşine düşmenin aile reisinin intiharı anlamına geldiğini söyler ve bu-

nun tüm İslam ailesinin parçalanması mahvolması demek olduğunu defaatle ifade eder.

Akif, büyük vahdete zarar verecek, mikroplandaki ikiliklere de düşmandır. Her alanda yekpareliği ve el birliğini tavsiye eder.

Osmanlı'nın arkasından, milli mücadeleye faal olarak katılır. Milli mücadelede en çok hoşuna giden husus vahdet manzarasıdır. Ankara'da da fırka hareketleri başladıktan son-

Akif, her halükarda Müslümanların birliğinden yanadır. Adı, ünvanı, ideolojisi ne olursa olsun, ayrılığa sebep olacak hiçbir düşünce ve hareketi tasvip etmez. Bu tür akımlar ve hareketler dinî ve itikadî yönden batıl, siyaseten yanlış, ahlaken de düşüklüktür.

ra, elde kalan son yurt parçasına zarar vermemek için susar ve kendi "kûşe-i vahdetine" çekilir. Akif'i bundan sonra daha çok ilmi çalışmaların içinde görürüz. Elbetteki inkisarları ve hayal kırıklıklarını içine gömmesini bilen her büyük adamda olduğu gibi...

Görüşlerinin, vefatından 70 yıl sonra bile ne kadar isabetli olduğunu yaşanan tarih bize göstermektedir. Rahmet ve minnetle anıyoruz.*■

dipnotlar

- 1 Sırat-ı Müstakim (1908-1912), Sebilü'r - Reşad (1912-1925).
 - 2 Unsuriyetçilik, ırkçılık, nasyonalizm v.s.
 - 3 "Nizar evladı: Yetişin Ey Nizaroğulları! Yemenliler de Yetişin Ey Kahtanoğulları! Dedi mi hemen tepelerine felaket iner, hemen Allah'ın nusreti üzerlerinden kalkar, hepsine birden de kılıç musallat olur."
 - 4 "Birbirinize girmeyin ki maneviyatınız sarsılsın, devletiniz gitmesin."
- * Safahat'ın Ankara, 1999, Büyükşehir belediyesi neşri kullanılmıştır.